

פקודה נגד התורה !

12	לסיכום	2	פקודה נגד התורה
12	שיטת ההלכה	2	מבוא
	דברי הרא"ה ב"אפיקים	2	חתימתו של אחיה השילוני
13	בנגב"	3	דבר מלך
			התנגשות בין הכח הלאומי
14	אשר עשה אהרן	3	לתורה
14	עשה רצונו כרצונו	4	יואב בן צרויה וסיעתו
14	טעותו של אהרן	5	עם זו – תהילתי יספרו
15	חשבנותיו של חזקיהו	5	התקשרות לה' – דרך עם
		6	ישראל
15	הסתכלות רחבה	7	ההגיון בסברת אחיה ויואב
15	סעודתו של אחשורוש	7	שורש הממלכתיות
16	מגמת הארועים	7	מדוע אין שומעים נגד דברי
		8	תורה?
16	חיפש עימות או עקיפתו	8	היכן קשורה השכינה
17	אלישע בעל כנפיים	8	עמך – בעושה מעשה עמך
17	מחלוקת הראשונים	8	מלך – רק בהולך בדרכי
17	הסברות מאחורי המחלוקת	9	התורה
18	שתי השיטות אמת	9	מרכבה לשכינה על ידי
18	לסיכום	9	מעטים
		10	להתרחק מקשר רשעים
18	מה לעשות?	10	ישראל שקדמו לתורה

עורך : אריאל פרגיון

הערות עיניניות ניתן לשלוח לכתובת: arielf@neto.net.il

*המקורות נערכו באמצעות פרוייקט השו"ת

פקודה נגד התורה

מבוא

סוגית הסירוב לבצע פעולה הנוגדת את דברי התורה, זכתה לפולמוס ציבורי רחב, יש שהביעו דעה לצד זה, ויש לצד אחר.

בכל ספק הנוצר מהתנגשות בין שני ערכים אמיתיים, יש למצוא את פשיטת הספק בתורה. איננו משתעשעים ב"תהיות קיומיות", ובתירוצים של "מורכבות החיים". דבר ה', במובנו הרחב, הוא נר לרגלינו. ועל כן, גם בסוגיה זו של התנגשות בין הכח הלאומי, לכוחם של דברי התורה – אל ה' ואל תורתו עינינו, שירורנו מה רצונו שנעשה במציאות כזו.

סוגית הסירוב מתחלקת לשתי דילמות: דילמה א - האם הסירוב יפגע בתפקוד הצבא וקיום המדינה, או שמא דוקא הוא שישמור על המדינה בהחזיקו את הצד המוסרי, ומניעת צלקות הנפש מכל מי שישתתף בו. דילמה ב - בהנחה שבאמת ישנה סכנה של פירוק הצבא, האם במצב כזה יש להשמע לפקודות השלטון, או שבכל מקרה אסור לעבור על דברי תורה.

בנקודה א', לא נעסוק כעת, כיון שזו שאלה יותר טכנית, ופחות יש כאן דילמה מהותית של התנגשות בין שני ערכים. בנקודה ב', לעומת זאת, מדובר בדילמה אמיתית, התנגשות בין שני ערכים נכונים – מי גובר?

חתימתו של אחיה השילוני

בתחילת ממלכת ישראל, נמשח ירבעם בן נבט למלך על ישראל. ירבעם, היה גדול הדור בתורתו, עד כדי כך שאמרו עליו חז"ל, שכל חכמי ישראל היו לפניו כעשבי השדה¹. והנה בתחילת יציאתו לתרבות רעה, הסית את ישראל לעבוד עבודה זרה. הנביא אומר שהסתה זו היתה ע"י התחכמות ועצה. חז"ל מבארים מה היתה התחכמותו של ירבעם:

סנהדרין דף קא ע"ב

+מלכים א' י"ב+ ויזעץ המלך וינעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם רב לכם מעלות ירושלים הנה א-להיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדרך.

מאי "ויזעץ" (איזו עצה גדולה ותחכום היה כאן)?

אמר רבי יהודה: שהושיב רשע אצל צדיק.

אמר להו (ירובעם לראשי ישראל): חתמיתו על כל דעבידנא (האם אתם מוכנים לחתום על כל מה שאעשה)?

אמרו ליה: הין (כן).

אמר להו (ירובעם): מלכא בעינא למיהוי (ברצוני להיות בעל סמכות של מלך)!

אמרו ליה: הין (מסכימים).

(המשיך ירובעם ואמר): כל דאמינא לכו עבידתו (האם אחר היותי מלך תעשו כל שאומר לכם)?

אמרו ליה: הין.

(המשיך ירובעם ואמר): אפילו למפלח לעבודה זרה (האם תשמעו לי אפילו לעבוד ע"ז)?

אמר ליה צדיק: חס וחלילה! אמר ליה רשע לצדיק: סלקא דעתך דגברא כירבעם פלח לעבודה זרה?

אלא למינסניהו הוא דקא בעי, אי קבליתו למימריה (היעלה על דעתך שאדם כירובעם יאמר לעבוד ע"ז?! אלא ברצונו

לנסות אותנו עד כמה אנו מוכנים להציר לו נאמנות).

ואף אחיה השילוני טעה וחתם. דהא יהוא צדיקא רבה הוה, שנאמר +מלכים ב' י"א+ ויאמר ה' אל יהוא

יען אשר הטיבת לעשות הישר בעיני כלל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רבעים ישבו לך על כסא

ישראל, וכתוב +מלכים ב' י"א+ ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' א-להי ישראל בכל לבבו לא סר מעל

חטאות ירבעם אשר החטיא את ישראל, מאי גרמא ליה? אמר אביי: ברית כרותה לשפתים, שנאמר

+מלכים ב' י"א+ אחאב עבד את הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה. רבא אמר: חותמו של אחיה השילוני

ראה, וטעה.

והנה אחיה השילוני חתם משום שלא חשב שבאמת יאמר ירובעם לעבוד ע"ז - אך בכל זאת היאך יכל אחיה הנביא לתת תצהיר כזה, שאם יאמרו לו לעבוד עבודה זרה יכיר בסמכות המלך למעלה מדבר ה'. הבעיה

¹ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קב עמוד א

+מלכים א' י"א+ וימצא אתו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה. מאי בשלמה חדשה? אמר רב נחמן: כשלמה חדשה, מה שלמה חדשה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי. דבר אחר: שלמה חדשה - שחידשו דברים שלא שמעה אזן מעולם.

מאי ושניהם לבדם בשדה? אמר רב יהודה אמר רב: שכל תלמידי חכמים דומין לפניהם כעשבי השדה. ואיכא דאמר: שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה.

איננה רק ברמת המעשה, אלא ברמת הצהרת הנאמנות. הכיצד יצהיר נביא ה', נאמנות למלך יותר מאשר למצוות ה'?

בכדי להבין את שיטתו של אחיה השילוני, יש להקדים וללמוד את מקור סמכות המלך.

דבר מלך

אחרי מות משה רבנו, מזכיר יהושע לשנים וחצי השבטים את מחויבותם לעבור לפני בניי ולהלחם עמם בכיבוש הארץ. וכך עונים שנים וחצי השבטים ליהושע:

יהושע פרק א פס' טז-יח
וַיֵּעָנוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֵל כָּל אֲשֶׁר תִּשְׁלַחְנוּ נִלְדָּךְ :
כָּכָל אֲשֶׁר שָׁמְעָנוּ אֶל מֹשֶׁה בְּן נִשְׁמַע אֲלֵינוּ רַק יְהִיֶה יָקֹךְ
אֶל-לְהִיךְ עִמָּךְ כְּאֲשֶׁר הָיָה עִם מֹשֶׁה :
כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיךָ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר תִּצְוֶנוּ יוּמָת לְךָ חֲזָק וְאִמְץ :

מדברי השבטים למדו חכמים שמי שמורד בדבר המלך חייב מיתה. וכפי שפסק הרמב"ם:

רמב"ם הלכות מלכים פרק ג הלכה ח

כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו, אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך; או שלא יצא מביתו ויצא - חייב מיתה, ואם רצה להרגו יהרג, שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך.

הרי שנתנה התורה כח וכבוד עצום למלך. כל כך גדול כוחו של המלך עד שמי שממרה את פיו, אף בדברים של מה מכך, יכול המלך להורגו. כח כזה לא מצינו דוגמתו בשום מעמד אחר בישראל, לא בחכם ולא בנביא.

התנגשות בין הכח הלאומי לתורה

והנה מה קורה כאשר דבר המלך מתנגש בציווי ה'?

שאל המלך, מייסד המלכות בישראל, בחושבו את נוב עיר הכהנים כמורדים במלכות, מורה לבחירי עבדיו, הרמטכ"ל ושר הבטחון, להרוג את הכהנים. עבדי המלך שאול, בהכירם בעול הנעשה לכהנים, ובכך שהריגתם הוא נגד דברי התורה – מסרבים למלך שאול.

נדמיין בדעתנו את המעמד: המלך הראשון של ישראל, מורה לעין-כל לעבדיו לבצע פקודה, והם אינם שומעים לו!

שלטון מלוכני אינו כשלטון דמוקרטי המושתת על "פיזור הסמכויות", ומתחלף כל פרק זמן קצר. בשלטון מלוכני, כל יציבות השלטון תלויה בעוצמתו של איש אחד – המלך. סירוב לפקודה ישירה של המלך, יכול לפורר את כל מערכות השלטון. והנה אעפ"כ עבדי המלך מסרבים לו, מכיון שדבריו הם נגד דברי תורה. וכך אמרו חז"ל:

מדרש תהלים פסקה נב

"וַיֵּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְרִצִּים הַנְּצַבִּים עָלָיו סוּבוּ וְהַמִּיתוּ כְּהִנֵּי הִי" (שמואל א כב יז), ולא שמעו לו. אמר שלמה: "שׁוֹמֵר מִצְוֵה לֹא יִדַּע דְּבַר רָע" (קהלת ח ה), זה אבנר ועמשא, שלא הניחו לנגוע בכהנים, שנאמר: "וְלֹא אֲבוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ" (שמואל א כב יז).

כיון שראה שלא שמעו לו, אמר לדואג מה אתה עומד אתה הכיתם בלשון, קום והכה בחרב, שנאמר: "וַיֵּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְדוֹאֵג סוּב אֶתָּה וּפְגַע בְּכַהֲנִים". מיד עמד והכס, שנאמר: "וַיִּמָּת בַּיּוֹם הַהוּא שְׁמוֹנִים וְחַמְשֵׁה אִישׁ נוֹשֵׂא אֶפֶוד בִּד" (שם), ראה איזה גבורה היה בו שלא סייעו אדם בעולם, אלא הוא בעצמו הורגן, ולא אלו בלבד, אלא: "וַיֵּאמֶר נֹב עֵיר הַכַּהֲנִים הִכָּה לְפִי חֲרָב" (שם), ודוד צווח ואמר "מִהַ תִּתְהַלֵּל בְּרַעַה הַגְּבוּר חֹסֵד אֶל כָּל הַיּוֹם".

את האיסור לשמוע לכוחו העצום של המלך, כאשר הוא מתנגש בדברי תורה, אין חז"ל רואים כדבר המובן מאליהו. חז"ל ראו צורך ללימוד מיוחד בפסוק שילמד זאת:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מט עמוד א

יכול אפילו לדברי תורה (האם יכול להיות שנשמע למלך אפילו נגד דברי תורה) - תלמוד לומר, רַק חֲזָק וְאִמְץ.

לשון "רק" ו"אך", הם לשונות הבאים למעט דבר מה. שתי פעמים בלבד מופיע בתנ"ך הביטוי "רַק חֲזָק וְאִמְץ". שתי הפעמים הם בספר יהושע פרק א'. פעם אחת מופיע הביטוי לגבי חובת השמיע למלך (פסוק יח):

כֹּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיךָ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר תִּצְוֶנּוּ יוֹמֵת רַק חֹזֵק וְאַמְץ.

הפעם האחרת בה מופיע ההביטוי, הוא מעט קודם לכן (פסוקים ה-ט) :

לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יָמֵי חַיֶּיךָ כִּי אֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אֶרְפֶּךָ וְלֹא אֶעֱזֹבְךָ : חֹזֵק וְאַמְץ כִּי אֶתָּה תִּנְחַל אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבוֹתֶם לָתֵת לָהֶם : רַק חֹזֵק וְאַמְץ מֵאֵד לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אֶל תִּסּוּר מִמֶּנּוּ יָמִיךָ וְשִׂמְאוֹל לְמַעַן תִּשְׁפִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְדֶּךָ : לֹא יָמוּשׁ סִפְרֵךָ הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב בוּ כִּי אֲזוּ תִצְלַח אֶת דְּרָכְךָ וְאֲזוּ תִשְׁפִּיל : הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֹזֵק וְאַמְץ אֶל תִּעַרְץ וְאֶל תַּחַת כִּי עָמַד יִקְנֶךָ אֶל-לִהְיֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְדֶּךָ.

מכאן למדו חז"ל שמה שאומרים שנים וחצי השבטים ליהושע הוא שסמכותו מוגבלת רק בדבר אחד, והוא שיהיה חזק ואמץ לשמור את דברי התורה כפי שציוהו משה, וכדבר ה' אליו. שבאם דבריו לא יהיו כדבר ה' – אין שומעים לו².

יתרה מזאת מצינו, שאפילו לא ציוה המלך בפירוש לעבור על דברי תורה, אלא שכתוצאה ממילוי ציוויו נוצר מיעוט במלאכת שמים, לא ניתן להעניש את מי שאינו שומע למלך, וכפי שאמרו חז"ל :

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מט עמוד א

"ויהאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים וגוי וילך עמשא להזעיק את יהודה ויוחר וגו'... עמשא אכין ורקין דרש (אם היה כתוב 'אך' או 'רק' בתורה, הוא דרכו היתה לדרוש שמילה זו באה למעט משהו), אשכחינהו דפתיח להו במסכתא (מצא שהיו עסוקים בלימוד סוגיא) ; אמר : כתיב "כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו יומת", יכול אפילו לדברי תורה? - תלמוד לומר, "רק חזק ואמץ".

ופירש רש"י :

...שמצאן שהיו עסוקין במסכת ולא רצה לבטלן... דאינו מורד במלכות דכתיב : "רק חזק ואמץ" - רקין מיעוטיין (רק' בא למעט), שאם בא המלך לבטל דברי תורה אין שומעין לו.

הרי שאפילו אם עניני המלך רק כרוכים בביטול תורה - אין חובת ציות לדבריו.

יואב בן צרויה וסיעתו

והנה על אף כל הנדרש לעיל מצינו, ביואב בן צרויה הנהגה אחרת לגמרי. כאשר ה' מסית את דוד למנות את ישראל, דבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים את איסורו³, מטיל דוד על יואב למנות את ישראל. והנה אע"פ שדבר המלך היה נתעב בעיני יואב, שידע את איסור הדבר, חזקו על יואב בן צרויה דברי המלך, והרי הוא יוצא לספור את ישראל נגד דברי תורה :

שמואל ב פרק כד א-ד

וַיִּסֹף אֶף יִקְנֶךָ לְחַרֹּת בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּסֹּת אֶת דָּוִד בְּהֵם לֵאמֹר לֵךְ מִנֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת יְהוּדָה : וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל יוֹאָב שֶׁר הַחֵיל אֲשֶׁר אִתּוֹ שׁוּט נָא בְּכֹל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּוָן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע וּפְקֹדוּ אֶת הָעָם וַיִּדְעוּתִי אֶת מִסְפַּר הָעָם : ט
וַיֹּאמֶר יוֹאָב אֶל הַמֶּלֶךְ וַיִּוְסֹף יִקְנֶךָ אֶל-לִהְיֶיךָ אֶל הָעָם כְּהֵם וְכְהֵם מֵאָה פְּעֻמִּים וְעַלְיָי אֲדַנִּי הַמֶּלֶךְ רְאוּת וְאֲדַנִּי הַמֶּלֶךְ לְמָה חִפֵּץ בְּדַבֵּר הַזֶּה :
וַיַּחְזֹק דָּבָר הַמֶּלֶךְ אֶל יוֹאָב וְעַל שְׂרֵי הַחֵיל וַיִּצְא יוֹאָב וְשְׂרֵי הַחֵיל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד אֶת הָעָם אֶת יִשְׂרָאֵל :

דברי הימים א פרק כא א-ז

² ובאמת שלכאורה הוא אף גדר רחב יותר, שאם אינו נוהר ללכת בדרכי התורה, כציווי ה', כלל אין לו תוקף מלך. כי כן אומרים לו שניים וחצי השבטים, שמי שממרה את פיו יומת, ובלבד שהוא, יהושע, יהיה חזק ואמץ לשמור את דברי התורה ככל אשר ציוה ה' את משה. וכך פסק הרמב"ם :

רמב"ם הלכות מלכים פרק א הלכה ח

נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה', הרי זה מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו...

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף טב עמוד ב

+ שמואל א' כ"ו+ א"ם ה' הסיתך בל ירח מנחה. אמר רבי אלעזר : אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד מסית קרית לוי? הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, דכתיב +שמות ל'+ כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו וגו'. מיד +דברי הימים א' כ"א+ ויעמד שטן על ישראל, וכתביב +שמואל ב' כ"ז+ ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל.

וַיַּעֲמֵד שָׁטָן עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּסֹּת אֶת דְּוִיד לְמַנּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל:
וַיֹּאמֶר דְּוִיד אֵל יוֹאֵב וְאֵל שָׂרֵי הָעָם לָכוּ סִפְרוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר שֶׁבַע וְעַד דָּן וְהִבִּיאוּ אֵלַי וְאָדַעְתָּה אֶת מִסְפָּרָם:
וַיֹּאמֶר יוֹאֵב וְיֹסֵף יִקְוֶה עַל עַמּוֹ כִּהֵם מֵאֵה פְּעָמִים הֲלֹא אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ כָּלָם לֹאֲדֹנָי לְעֶבְדִים לָמָּה לְבַקֵּשׁ זֹאת אֲדֹנָי לָמָּה לְהִיָּה לְאַשְׁמָה לְיִשְׂרָאֵל:
וַדַּבֵּר הַמֶּלֶךְ חֲזֵק עַל יוֹאֵב וַיִּצֵא יוֹאֵב וַיִּתְּהַלֵּךְ בְּכָל יִשְׂרָאֵל וַיָּבֵא יְרוּשָׁלַם:
וַיִּתֵּן יוֹאֵב אֶת מִסְפָּר מִפְּקֹד הָעָם אֵל דְּוִיד וַיְהִי כֹל יִשְׂרָאֵל אֶלְפִים וּמֵאָה אֶלְפִי אִישׁ שְׁלֹף חֶרֶב וַיְהוֹדֶה אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁבַע־עֶשְׂרֵים אֶלְפִי אִישׁ שְׁלֹף חֶרֶב:
וְלֹאֵי וּבְנִימֹן לֹא פִקֹּד בְּתוֹכָם כִּי נִתְעַב דַּבֵּר הַמֶּלֶךְ אֶת יוֹאֵב:
וַיִּרַע בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים עַל הַדַּבָּר הַזֶּה וַיִּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל:

והנה יואב בן צרויה, ראש הסנהדרין היה, וכפי שאמרו חז"ל:

פסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה יא ד"ה ד"א יהודה וישראל

ברכתו של יואב הייתה טובה משל משה, אמר ועיני אדני המלך רואות (שמואל שם שם /בי כ"ד) אמר לו בימך יהא כן.
אמר יואב מניין שהוא לצורך - אין בו חיסרון (פירוש שאינו גורם למגפה); מניין שאינו לצורך - יש בו חיסרון.
ואתה מוצא חכם יושב ראשו של סנהדרין היה יושב בשבת תלכמונני (שמואל ב' כ"ג ח') הוא היה יואב שהיה גדול בתורה וגיבור במלחמה.
למה לבקש אדוני ולמה להיה לאשמה על ישראל (דברי הימים א' כ"א ג') ודבר המלך חזק על יואב (דברי הימים א' כ"א ד). אמר לו דוד או אתה מלך ואני שר צבא או אתה שר הצבא ואני מלך, כיון שראה כן יצא שלא בטובתו.

היעלה על הדעת שמחמת פחדו של יואב מדוד המלך, יעבור ביד רמה על דברי תורה?! אלא ודאי עשה כן מחמת תוקף החובה לשמוע למלך: "או אתה מלך ואני שר צבא, או אתה שר צבא ואני מלך!".
ליואב בן צרויה היתה משנה סדורה שגרסה שאף אם ציווה המלך לעבור על דברי תורה – חייבים לשמוע לו! וכפי שמצינו בפירוש בגמרא:

מסכת סנהדרין דף מט ע"א

(שלמה דן את יואב ושאלו): מאי טעמא קטלתיה לעמשא?
אמר ליה (יואב): עמשא מורד במלכות הוה, דכתיב +שמואל ב' כ"ו+ ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים וגוי וילך עמשא להזעיק את יהודה ויזחר וגוי.
אמר ליה: עמשא אכין ורקין דרש... והוא (יואב) לא דרש (רש"י – והרג אוריה במצוותו של דוד).

הרי שליואב בן צרויה היתה שיטה מובנית שאין דורשים "אך" ו"רק", כדברים הבאים למעט. ממילא הגיע יואב בן צרויה למסקנה, שיש לשמוע לדבר המלך אפילו נגד דברי תורה. ובכל אופן שבעולם, המפר את דבר המלך – אחת דינו ע"פ התורה – להיות מומת!

כעת נבין גם את שיטתו של אחיה השילוני. לכתחילה אין אחיה השילוני רוצה במלך שיאמר לעבור על דברי תורה, אך מודה אחיה השילוני שאם כבר קיבלוהו כמלך, חובת הציות למלך היא אפילו נגד דברי תורה, ואפילו לעבוד עבודה זרה!⁴

עם זו – תהילתי יספרו

כפי שנראה בהמשך טעו אחיה השילוני ויואב בן צרויה בשיטתם, ולהלכה מכריעה הגמרא בצורה ברורה ומוחלטת שאין לשמוע למלך נגד דברי תורה. אך קודם בואנו למסקנה, יש לנו להעמיק בתפיסת המציאות של אחיה השילוני ויואב בן צרויה, ולדלות ממנה את נקודת האמת שבה. ודאי שעל גבי דרישת הפסוקים היתה שיטה מחשבתית שלמה.

⁴ ואין להקשות על דברינו מדין נביא, שאף שיכול לומר לעבור על מצוה בהוראת שעה אינו יכול לומר לעבוד ע"ז. ששם שאני שטוען שהוא דבר ה' אלי, וה' הודיענו בתורה שלא יאמר כן, ונביא האומר בשמו לעבוד ע"ז אינו אלא נביא שקר. אך לעומת זאת במלך, מראש לא נטען שהוא דבר ה', אין זה אלא דבר המלך, והשאלה היסודית היא איזה רוצה ה' שנהיה יותר מחוברים אליו: הכח של האומה או הכח של התורה.
משל למה הדבר דומה לתלמידי כיתה המפריעים למורה, והנה אחד התלמידים בא ומספר למורה מי המפריעים לו וכי. אפשר שיאמר המורה לתלמיד שלא יספר לו אלא ישתתף עם כלל התלמידים וינסה להשפיע עליהם כאחד מתוכם (ואולי אף יענש כאחד מהם). כך גם כאן סברו שקודם כל צריך להיות אחד מהאומה ורק אח"כ מתוך האומה להתחבר לה.
אמנם להלכה טעו יואב, וכנראה גם אחיה, ואין לשמוע למלך אפילו בדבר הכרוך בביטול תורה.

נלע"ד שניתן להמחיש את שיטתם במשל על מורה שקיבל לידי אוסף של ילדים עם בעיות התנהגותיות קשות. אט אט גיבש המורה את התלמידים בכיתה, והפכם לחבורה אחת, והנה מתחיל המורה לנסות ללמד את הכיתה דעה והשכל. אלא שדא עקא, התלמידים אינם בעלי הרגלי למידה, ומתעבים הם ישיבה "משעממת" בכיתה. מיודענו המורה סובל מרורים רבים מהתלמידים, הפותחים בכל מיני תעלולים שונים ומשונים, ומוציאים את המורה מכליו. והנה באחת הפעמים קם אחד הילדים, "ילד טוב ירושלים", ומודיע למורה מי מבין התלמידים הם ראשי המסיתים להפריע למורה.

המורה מסה מידית את הילד, וגוער בו. "הנזק שאתה עושה לי עכשיו, גרוע ממה שעשו כל התלמידים יחד עד עתה", אומר המורה, "אמנם תלמידי הכיתה הפריעו לי ללמד, אבל לפחות היתה לי כיתה. אינני מלמד כאן ארבעים שיעורים פרטיים, אלא כיתה אחת. אחר שבדי-עמל גיבשתי את כל הכיתה לקבוצה חברתית אחת, כעת אתה בא ומפרק לי את הכיתה".

התלמיד תמה ושואל: "וכי המורה רוצה שגם אני אפריע כמו כולם". "לא", עונה המורה, "אל תפריע, ואף תשתדל להשפיע על התלמידים שיתנהגו בדרך טובה, אבל על כל פנים תהיה אחד מהם". "וכשיהיה טיול שנתי אצא אני לבד?", שואל התלמיד. "ודאי שלא", עונה המורה, "אינני מוציא אוטובוס לטיול לתלמיד אחד, אתה תאלץ לספוג את העונש של כולם. אין ברירה אחרת".

על דרך האמור, יש להבין שה' אינו מנהל עולם של מליוני עבודות ה' פרטיות. ה' מנהיג ומוביל תהליכים עולמיים דרך עם. כאשר במתן תורה חוטא העם, משה עם כל גדולתו, מוסר מלעמוד במחיצת הקב"ה ולקבל תורה:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב עמוד א

+שמות ל"ב+ ויִדְבַר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ רֵד, מאי לך רד?

אמר רבי אלעזר, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, רד מגדולתך! כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו ישראל חטאו - אתה למה לי?

התקשרות לה' - דרך עם ישראל

יתרה מכך, הקב"ה מתלבש בעולמו לבוש על גבי לבוש, אין ה' נגלה בבת אחת בעולם. הדרך להגיע לה' המסתתר תחת כל הלבושים הוא דרך השכבות החיצוניות. ה' מתגלה בשכינתו השורה בעם ומתפרטת לעבודות ה' פרטיות. הדרך להתקשר עם ה' עוברת דרך התקשרות בנשמת ישראל. כל כך חשובה נקודה זו, עד שלדעת הרמב"ם, המקיים את כל מצוות ה', אך פורש מכינוסי ישראל לעבודת ה' - אין לו חלק לעוה"ב⁵:

רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה יא

הפורש מדרכי צבור ואף על פי שלא עבר עבירות, אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצות בכללן ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן, אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהן - אין לו חלק לעולם הבא!

וכך גם על דרך החיוב, מצינו בדברי האר"י הקדוש שהזהיר את תלמידיו להתקשר בכלל כל ישראל, בכדי שתוכל תפילתם לעשות פירות למעלה:

שער הגלגולים - הקדמה לח

גם הזהיר מורי ז"ל לי, ולכל החברים שהיינו עמו בחברה ההיא, שקודם תפלת שחרית, נקבל עלינו מצות עשה של וְאֶהְבֶּתְּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ, ויכוין לאהוב לכל אחד מישראל כנפשו, כי על ידי זה תעלה תפלתו כלולה מכל ישראל, ותוכל לעלות ולעשות תקון למעלה.

כמו כן מצינו שהכח המקדים לקבלת התורה הוא היות ישראל באחדות:

מסכתות קטנות מסכת דרך ארץ פרק שלום הלכה ה

חזקיה אמר גדול הוא השלום, שבכל המסעות כתיב וַיִּסְעוּ וַיַּחֲזְנוּ, נוסעין במחלוקת וחונין במחלוקת, ובזמן שבאו לסיני חנו חנייה אחת, וַיַּחֲזֵן שֵׁם יִשְׂרָאֵל, אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת ואהבו את השלום ונעשו חנייה אחת, עכשיו אתן להם את תורתך.

ויתר על הכל מצינו, שלא זו בלבד שהדרך לעבוד את ה', עוברת דרך התקשרות בכנסת ישראל, אלא שישראל עצמם הם למעלה מהתורה וקודמים לה:

אליהו רבה (איש שלום) פרשה טו ד"ה אמר לי, רבי

⁵ אמנם זו שיטת הרמב"ם בביאור מושג זה, וחולקים עליו בזה.

אמר לי, רבי מפני מה חביבין (עליך) [על הקב"ה] דברי תורה יותר מכל באי העולם ומכל מעשה ידיו שברא בעולם?
אמרתי לו, בני [מפני] שמכריעין את ישראל לכף זכות, ומחנכין אותן במצוות, ומביאין אותן לחיי עולם הבא,
משל למלך בשר ודם, שיש לו בניס בתוך ביתו, ויש לו עבד זקן ביניהם, שהוא מלמד את בניו דרכים נאים ומעשים טובים, בכל יום ויום שנכנסין לפניו מניח את הכל, ואוהב את העבד הזקן שיש לו בתוך ביתו, אמר, אילמלי עבד זקן שיש לי בתוך ביתי, שהוא מלמד את בניי דרכים נאים ומעשים טובים, ומה יהיה (עליי) [עליהן],
כך דברי תורה, הואיל ומכריעין את ישראל לכף זכות, מחנכין אותן במצוות ומביאין אותן לחיי העולם הבא, לפיכך חביבין עליו דברי תורה על הקב"ה יותר מכל באי העולם ומכל מעשה ידיו שברא בעולם.

אמר לי, רבי שני דברים יש לי בלבבי, ואני אוהבן אהבה גדולה, תורה וישראל, אבל איני יודע אי זה מהן קודם.
אמרתי לו: דרכן של בני אדם שאומרים, תורה קדומה לכל, שנאמר ה' קנזי ראשית דרכו (משלי ח' כ"ב), אבל הייתי אומר, ישראל קדושים [קודמין], שנאמר קודש ישראל לה' ראשית תבואתו (ירמיה ב' ג').
משל למלך בשר ודם, (שהיה) [שהיו] לו אשה ובנים בתוך ביתו, וכתב את האיגרת, אילמלי אשתו ובניו של מלך שעושין לו רצונו בתוך ביתו לא חזרה האיגרת, ביד שליח?
קודש ישראל לה', ואומר ה' קנזי ראשית דרכו מדה אחת, בישראל מהו אומר מרחוק ה' נראה לי וגו' (ירמיה ל"א ב').

ההגיון בסברת אחיה ויזאב

מכיון שההתקשרות עם ה' נעשית דרך ישראל, נמצאת ההתקשרות עם האומה, היסוד הכי בסיסי לעבודת ה'. התקשרות זו מתבטאת בצורה חזקה, במלך המרכז אליו את כל כוחות האומה לכלל ממלכה אחת.⁷ לדעת אחיה השילוני ויזאב בן צרויה, אי ציות למלך שומט את הקרקע מתחת היכולת להיות חלק ממנהלך אלוקי, ולעבוד את ה' באמת. ע"כ לדעתם יש לשמוע למלך אף נגד דברי תורה. ודאי שאין לעשות את הדברים בחדוה, אך מול ציווי המלך אין ברירה אחרת, כי רק דרך כח האומה תתגלה אלוקותו יתברך.

שורש הממלכתיות

המתבונן בדברי הזרם המכונה "ממלכתי", יראה שמבין דבריהם עולה לעולם מוטיב זה, שראשית אנחנו עם אחד, ורק על גבי זה באה התורה. ערך האחווה הלאומי נמצא במקום בסיסי יותר מפרטי הרצונות האלוקיים.

⁶ בראשית רבתי פרשת ויצא עמוד 144

שאל זקן אחד את אליהו, ב' דברים יש בלבבי ואני אוהבן אהבה גמורה, תורה וישראל, ואיני יודע איזה מהן קודם את חברו, תורה או ישראל.

אמר לי: בני, דרכן של בני אדם לומר תורה קדמה לכל שנאמר ה' קנזי ראשית דרכו (משלי ח' כ"ב), אבל אני אומר ישראל קדמו לכל שנאמר קודש ישראל לה' ראשית תבואתו (ירמיה ב' ג'), בה' כתוב (יתבואתה") לומר ראשית היו ישראל לתורה שהיא ה' ספרים, ואין תבואתו אלא תורה שנאמר ותבואתלי מכסף נבחר (משלי ח' י"ט).

⁷ מציינו שאדם יכול למחול רק על דבר שהוא שלו, ועל כן, הרב שזכה ל"תורה דיליה", יכול למחול על כבודו. לעומתו במלך מציינו שאין הוא יכול למחול על כבודו – משמע שכבודו של המלך אינו דבר אישי של המלך, אלא הוא רק מייצג של כח אחר – כח האומה:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לב עמוד ב

הכא תורה דיליה היא? הדר אמר רבא: אין, תורה דיליה היא, דכתיב: +תהלים א+ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וּלְיָלֵלָה...
אמר רב אשי: אפילו למי"ד נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, שנאמר: +דברים יז+ שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך.

וכן נאמר:

תהלים פרק ב' פס' ז

אֶסְפְּרָה אֵל חֵק יְקִיָּק אֱמַר אֱלֹהֵי בְּנֵי אֲתָהּ אֲנִי הַיּוֹם יְלֻדְתִּיךָ.

רש"י תהלים פרק ב' פסוק ז

בני אתה - ראש לישראל הקרוין בתורה בני בכורי, והם יתקיימו על ידך כמו שנאמר באבנר (שמואל ב, ג) כה אמר ה' ביד דוד עבדי אושיע את עמי ישראל, ובשבילם אתה לפני כבן שכולם תלויין בך.

הרי שהמלך נקרא "בנו" של ה', מכח מה שכלל ישראל קראו ה' "בני בכוריי".
וכך רוצה הרא"י קוק לחדש (משפטי כהן קמד טו. עמי שלז): "נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי האומה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלו הזכויות של המשפטים לידי האומה בכללה". ע"ש.

כמובן שבני שיטה זו רוצים להדריך את האומה לטוב, אך בהתנגשות חזיתית בין השניים, יתקפל האידאל האלוקי מפני רצון האומה – כך, לדעתם, הוא רצון ה'⁸.

מדוע אין שומעים נגד דברי תורה?

כעת, עלינו להבין את שיטתם של אבנר בן נר ועמשא בן יתר – שיטת ההלכה. מלבד דרשת הפסוקים המביאה למסקנה שאין לשמוע למלך נגד דברי תורה, לאור האמור עדיין נשאלת השאלה, אם כל ההתקשרות לקב"ה עוברת דרך כנסת ישראל, מה ההגיון שלא לשמוע למלך נגד דברי תורה?

הנחת היסוד של השיטה ה"ממלכתית", היתה שאין אפשרות להתחבר לקב"ה שלא דרך רובד הגילוי האלוקי של כנסי"י. בלי לשים לב, הוגדר רצון כלל אנשי העם כ"כנסת ישראל", ומכאן באה המסקנה שאין לצאת נגד רצון רוב האומה או המייצג רוב זה.

נלע"ד שכאן נעוצה הטעות הגדולה. וכמבואר לקמן.

היכן קשורה השכינה

כאמור הנהגת ה' את מהלכי העולם היא דרך מהלכים ציבוריים. מהלכים אלו עוברים דרך הנהגת הרוב, וכפי שאומרת התורה: "אחרי רבים להטות". נטית הנהגת ה', היא כפי רצון הרוב. חזקיה שידע זאת חשש שמא הנהגת ה' נוטה ומסכימה עם סיעתו של שבנא שדגל בכניעה למלך אשור:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כו עמוד א

שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא (היה דורש בפני 130,000 תלמידים), חזקיה הוה דריש בחד סר רבוותא (היה דורש בפני 110,000 תלמידים). כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים, כתב שבנא פתקא, שדא בגירא (כשבא סנחריב וצר על ירושלים, כתב שבנא פתק והשליכו אל חיל סנחריב באמצעות חץ. וכך כתב בפתק): שבנא וסיעתו - השלימו, חזקיה וסיעתו לא השלימו. שנאמר +תהלים י"א+ כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר.

הוה קא מסתפי חזקיה (חשש חזקיהו), אמר: דילמא חס ושלום נטיה דעתיה דקודשא בריך הוא בתר רובא, כיון דרובא מימסרי - אינהו נמי מימסרי (שמא חס ושלום נוטה דעתו של הקב"ה אחר הרוב, וכיון שהרוב רוצים להמסר לאשור, גם הם ימסרו).

בא נביא ואמר לו: +ישעיהו ח' + לא תאמרונן קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר. כלומר: קשר רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המניין.

הרי שאמנם השכינה, הנהגת האלוקית של העולם נוטה אחר הרוב, אך דוקא אחר רוב של קדושה ויראת שמים. לא כל התאגדות היא התאגדות שתשרה בה השכינה.

וכאן יש לשים לב לנקודה חשובה ביותר. השכינה איננה ס"ך רצונות היהודים. השכינה היא מציאות רוחנית השורה באופן כללי בגופי בני ישראל. יש הזוכים להיות מרכבה של ממש לשכינה, ויש שבקושי זוכים לה, והיא מסתלקת מביניהם.⁹

עמך – בעושה מעשה עמך

דוגמה לכך שלא כל מי שבשם ישראל יכונה, הרי הוא בכלל כנסת ישראל, מצינו בדרשת הגמ' בכמה מקומות (נביא מקום אחד):

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף כב עמוד ב

+שמות כ"ב+ ונשיא בעמך לא תאור – (איסור זה הוא דוקא) בעושה מעשה עמך (היינו שהולך בדרך התורה)!

הרי שאם הנשיא אינו שומר תורה ומצות, ובכך אינו עושה "מעשה עמך", אינו נקרא בכלל "עמך".

עוד מצינו שאדם כזה אינו בכלל אחיך, ועל כן אין משיבים את אבידתו – דבר התלוי באחווה:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מט עמוד ב

תנו רבנן: ששה דברים נאמרו בעמי הארץ...: אף אין מכריזין על אבידתו.

⁸ נלע"ד שאף יותר מכן, בדקות הוא נתינת דגש לכח המציאות על פני כח האידאל, ובא ליד ביטוי גם בהגברת המנהגים על פני סוגיות ההלכה. ואכמ"ל.

⁹ נשמתו מסתלק ממנו. נפש החיים. ע"ח ג"ר דז"א.

רש"י מסכת פסחים דף מט עמוד ב

המוצא אבידה חייב להכריז - כדאמרין באלו מציאות (בבא מציעא כא, א), ועם הארץ לאו אחיך הוא, דאינו עושה מעשה עמך.

אי שייכותו בשכינה, של מי שאינו עושה מעשה עמך, הוא דבר יחסי. אפשר שבמעמקי אישיותו הרי הוא עדיין קשור לשכינה, וכלפיה הרי הוא קרוי כאחד מה"בנים" שלה, אך עם כל זה, לענין היחס שלנו אליו אין הוא נקרא מעמינו או מאחינו. השלכת הדברים הוא שאע"פ שקידושיו קידושין וגיטו גט וכו' בענין דברים שבין אדם למקום, עם כל זה בענין דברים שבין אדם לחבירו, אין נוהגים עימו באחיה: מלויים לו בריבית, ואין משיבים את אבדתו וכו'.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן קצד

שאלת משומד /מומר/ לעבודה זרה אם מטמא באהל אם לאו? מי אמרין אע"פ שחטא ישראל הוא. או דילמא כיון דאין מחזירין לו אבידה ומותר להלוותו בריבית דיצא מכלל ישראל לגמרי ושכן כתב הרב רבי אברהם ז"ל. וכיון שכן אף לענין טומאה כן אע"ג דטומאה דאורייתא?

תשובה איברא ישראל משומד /מומר/ מותר להלוותו בריבית וכדאיתא בירושלמי בפרק קמא דעבודה זרה בכותאי דקסרין. וכן אין מחזירין לו אבידה דריבית ואבידה באחיה תלינהו רחמנא. ולפנים מן השורה (ה' מצוה) להתחסד עמהם (פ"י עם מי שהוא בכלל אחיך). והאי לא אחינו הוא ואין מרחמין עליו אדרבא מורידין.

אבל לגבי טומאה באדם תליא רחמנא. ועוד זה אדם הוא ולא בהמה דקידושיו קדושין וגיטו גט ואשתו אסורה עד שיגרש בגט כישראל. ובכלל בנים הוא כדברי רבי מאיר בשילהי פרק קמא דקדושין. דגרסינן התם ב"ג א"תם לה' א-לה'לם... ואע"ג דרבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה הכא רבי מאיר קראי קדייק. ומ"מ אף לרבי יהודה לאו מכלל אדם נפקי ולא בהמה נינהו שלא לטמא באהל שכן קידושיהו קידושין כדאיתא התם ביבמות. ואפילו גוי שנתגייר וחזר לסורו כל שכן מי שנזרע בישראל.

נמצא שמי שנקרא מ'עמך' או 'אחיך' איננו רק מוצא ביאולוגי לאומי, אלא הוא תלוי לפי מעשיו, אם עושה מעשה עמך או אם הוא אחיך בתורה ובמצות, רק אז הרי הוא זוכה להיות מרכבה משמעותית לכנסת ישראל. ודוקא אליו אנו צריכים להיות מחוברים, ולא לקשר רשעים.

מלך – רק בהולך בדרכי התורה

מהאמור מובן ממילא, שאין דין תוקף למלך (ממלכי ישראל), אלא בהיותו הולך בדרכי התורה. כי כאשר אינו הולך בדרכי התורה, שוב אין הוא מרכבה לכנסת ישראל, ואינו מייצג את הכח הלאומי האמיתי, וכפי שפוסק הרמב"ם:

רמב"ם הלכות מלכים פרק א הלכה ח

נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרכי התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה', הרי זה מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו...

לכאורה מקורו של הרמב"ם הוא מה שמשמע מפשט פסוקי המלך (ביהושע), שתוקף דיני המלך יתקיימו, רק אם הוא, המלך עצמו, יהיה חזק ואמיץ לשמור את דברי התורה, כפי שה' ציווהו. דרשת חז"ל על ציווי המלך נגד דברי תורה, היא רק נגזרת מהנ"ל, ואומרת שאע"פ שבכללות המלך הולך בדרכי התורה, אם הוראה מסויימת שלו היא נגד דברי תורה, על כל פניו באותה ההוראה איו הוא מלך.

מרכבה לשכינה על ידי מעטים

עקרון זה, שאפשר שמיעוט קטן באנשי העם הם שישאו את ההיסטוריה והיעוד האלקי של עם ישראל על גבם, מצינו בדברי חז"ל בענין פר העלם דבר של ציבור, כאשר רוב ה"קהל" חטאו:

תלמוד בבלי מסכת הוריות דף ג עמוד א

אמר רב אסי: ובהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל, שנאמר: +מלכים א' ח+ ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום, מכדי כתיב וכל ישראל עמו, קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים למה לי? שמע מינה: הני הוא דאיברי קהל, אבל הנך לא איברי קהל.

הרי שאפילו אם רוב ישראל נמצאים בחו"ל, חשבון הקהל, מי שנושא על גבו את השכינה, הוא מי שנמצא בארץ ישראל¹⁰.

וכן פסק הרמב"ם בכמה מקומות, לדוגמה:

רמב"ם הלכות שגגות פרק יג הלכה א-ב

...וכן אם הורו ועשו מיעוט הקהל על פיהם ונודעה השגגה, הרי בית דין פטורין ואלו המיעוט שעשו חייבין וכל אחד ואחד מביא חטאתו.
...עשו רוב אנשי ארץ ישראל על פיהם...בית דין חייבים והעושים פטורין,
כיצד היו יושבי ארץ ישראל שש מאות אלף ואחד...ואין משגיחין על יושבי חוצה לארץ שאין קרוי קהל אלא בני ארץ ישראל...

להתרחק מקשר רשעים

אחר שלמדנו ש"ציבור" הבנוי שלא על דרך ה', איננו כלי הנושא את השכינה. בא הרמב"ם, בעקבות דברי חז"ל, ומדריך שלא להיות חלק מציבוריות כזו¹¹:

רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"א

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו נוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר: "האלף לא חלופין יאכף ויודעה כסאין יודע", ואומר: "אלמי האיש חזו".

וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה – ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים.

ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה, כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי – ישב לבדו יחידי, כענין שנאמר: "28 332 ו191".

ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע – יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים, כענין שנאמר: "מי יגנון במצרי מלון אכאין".

ישראל שקדמו לתורה

על מנת להמשיג את הדברים יותר, נסבירם במשל.

משל למה הדבר דומה, לתלמיד האומר למנהל שכל מערכת בית הספר קיימת בשביל התלמידים ולא בשביל המורים, ועל כן אל יעיז המנהל לגעור בו, כי אם יגער בו הרי הוא, התלמיד, יפטר את המנהל...

¹⁰ וכן מצינו בזהר שהיות ישראל עם אחד הוא דוקא בא"י:

זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת אמור דף צג עמוד ב

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד דלילה לית בלא יום ולית יום בלא לילה ולא אקרי אחד אלא בזווגא חד. וקודשא בריך הוא (מדת יום) וכנסת ישראל (מדת לילה. כשהם יחד) אקרי אחד (דבר שלם ומאווה), ודא בלא דא לא אקרי אחד.
ת"י בגין דכנסת ישראל השתא בגלותא כביכול לא אקרי אחד. ואימתי אקרי אחד בשעתא דיפקון ישראל מן גלותא וכנסת ישראל אהדרת לאתרהא לאזדווגא ביה בקודשא בריך הוא. הדא הוא דכתיב (זכריה יד) ב'יום ההוא יהיה ל'י' אחד ושמו אחד, (בגין כך ויהי ערב ויהי בקר יום אחד) ודא בלא דא לא אקרי אחד.
ת"י מ'ועד' ל'י' אש' תקראו וגו' לזמנא כלא לאתר חד ולאשתכחא כלא בשלימו ברזא דאחד, ולמהוי ישראל לתנא (בזווגא חדא) ג'י' אחד בארץ. תינח קודשא בריך הוא בכנסת ישראל דאקרי אחד, ישראל לתנא דאינון זמינן כגונא דלעילא במה יקרין אחד? אלא בירושלם דלתתא יקרין ישראל אחד מנא לן? דכתיב (שמואל ב ז) ג'י' אחד בארץ, ודאי בארץ הם גוי אחד עמה אקרין אחד ולא אינון בלחודייהו, דהא ומ'י' כעמך ישראל ג'י' אחד סגי ליה (ולמה הוסיף לומר "בארץ") אבל לא אקרין אחד אלא בארץ בזווגא דהאי ארץ כגוונא דלעילא (לכאורה משום שהם כנגד השפעת ז"א – ראה משי"כ בזה בספר "סוד הארץ") ובגין כך כלא קשיר דא בדא זווגא חדא זכאה חולקיהון דישאל.

¹¹ ראה בהערות לקמן.

כמובן שדבריו של אותו תלמיד הינם שטות גדולה. נכון הדבר שהמערכת קיימת בכדי לבנות תלמידים, ומציאות של תלמידים במערכת היא הדבר המהותי להשגת המטרה, אך אין מהות זו תלויה בתלמיד פלוני או אלמוני (אע"פ שיש לכל תלמיד חשיבות בהיותו משרת מהות זו). זאת ועוד, המערכת קיימת בכדי לבנות את התלמידים לאור אידאל מסוים. אפילו קבוצה של תלמידים, אם אינם הולכים במגמה להיות בבחינת "תלמיד" כפי מגמת המוסד - אין לנו ענין סתם להחזיק אותם¹². לא זכו אותם פרטים להיות מרכבה למושג "תלמיד".

וכן הוא במשל הראשון שהבאנו בשיטת אחיה ויואב, בענין אותם התלמידים הנעשים אגודה אחת להפריע למורה, מכיון שהמטרה איננה פלוני ואלמוני, אלא בניית תלמידים שיגלמו אידאל מסויים - הרי שאם התלמידים מתגבשים נגדו - אין לנו ענין לבנות כינוס זה¹³:

¹² לדוגמה מצינו שכאשר אפילו קבוצה גדולה סתתה מהמגמה האלוקית, ניצטוו בני לוי להורגם:

שמות פרק לב כו-כט

וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לִיקַנְךָ אֵלֵי וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי:
וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר יְקֻנְךָ אֶ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חֲבֵרוֹ עַל יָדוֹ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהִלְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ:
וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כְדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיַּפֵּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כֶּשֶׁלֶשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ:
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מַלְאוּ הַיּוֹם לִיקַנְךָ כִּי אִישׁ בָּבְנוּ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה:

אמנם לכתחילה, כיון שהעם סוף סוף הוא מרכבה לשכינה, איננו ממהרים לותר על ציבור גדול ממנו:

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ח עמוד ב

אלא שלא דנו דיני נפשות. מ"ט? כיון דחזו דנפשי להו רוצחין ולא יכלי למידן, אמרו: מוטב נגלי ממקום למקום כי היכי דלא ליחייבו, דכתיב: +דברים יז+ ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא, מלמד שהמקום גורם.¹³ ונלע"ד כאן נקשרים הדברים עם שאלה עמוקה של סיבת בריאת העולמות, אם הוא בשביל הנבראים או בשביל הבורא. ואכמ"ל.

עכ"ז, מצינו שה' רואה זכות ומידה טובה בשלום גם בין הרשעים. ולכאורה הוא בכדי שילמד העולם דרך ארץ והנהגה נכונה:

בראשית רבה (וילנא) פרשה לח ד"ה ו ר"א ורבי

אלא דור המבול על ידי שהיו שטופים בגזל שנאי (שם /אויב/ כד) גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו, לפיכך לא נשתיר מהן פליטה אבל אלו על ידי שהיו אוהבים זה את זה שנאמר ויהי כל הארץ שפה אחת לפיכך נשתיירה מהן פליטה.
רבי אומר: גדול השלום שאפילו ישראל עובדים עבודת כוכבים ושלום ביניהם אמר המקום כביכול איני יכול לשלוט בהן כיון ששלום ביניהם, שנאמר (הושע ד) חבור עצבים אפרים הנח לו, אבל משתחלקו מה הוא אומר (שם /הושע י/) חלק לבם עתה יאשמו - הא למדת גדול השלום ושנואה המחלוקת.

ובודאי שאין כוונת המדרש שצריך שיהיה לנו שלום עם הרשעים, אלא שבעבור מידה טובה זו שנמצאה בין אותם הרשעים, ממתנת מידת הדין, בין בישראל ובין בבני נח.

ומצינו שה' עצמו פיזר את אנשי דור הפלגה. ואברהם אבינו עצמו פרש מדור הפלגה, וחלק משלום. וכן אמרו חז"ל (לדוגמה):

תנחומא פרשת ויצא אות י

תדע לך שכל זמן שהיה אברהם דבוק ללוט לא היה הקב"ה נגלה עליו, כיון שפירש ממנו נגלה עליו, מנין א"ר אלעזר בן פדת משום רבי יוסי בן זמרה שנאמר (בראשית יג) וה' אמר אל אברם אימתי אחרי הפרד לוט מעמו".

מלכים א פרק כב פס' מג-מה

וַיִּלְךְ בָּכָל דָּרֶךְ אֲסָא אָבִיו לֹא סָר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְקֻנְךָ. אֲךְ הַבְּמוֹת לֹא סָרוּ עוֹד הָעָם מִזִּבְחֵי וּמִקְטָרִים בְּבָמוֹת. וַיִּשְׁלֶם הַהוֹשֵׁפֵט עִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל.

רד"ק מלכים א פרק כב פסוק מה

וישלם יהושפט - ...אלא טעם הסיפור הזה וכתבו אותו אחר: 'אך הבמות לא סרו', אמר ועוד רעה אחרת נמצא בו שהשלים עם מלך ישראל ועזרו, כמו אמר לו הנביא: 'ה'לרשע לעזור, ולשונאי ה' תאהב' (דברי הימים ב פרק יט).

דברי הימים ב פרק כ לה-לז

ואחרי כן אתחבר יהושפט מלך יהודה עם אחזיה מלך ישראל הוא הרשיע לעשות. ויתחברו עמו לעשות אניות ללכת תרשיש ויעשו אניות בעציון גבר. ויתנבא אליעזר בן דדנהו מפרשה על יהושפט לאמר פתחתיך עם אחזיהו פרוץ יקנך את מעשיך וישברו אניות ולא עצרו ללכת אל תרשיש.

זוהר פרשת קדושים דף פ ע"א

דחכי תנינן כל מאן דלא אשתדל באורייתא, אסיר למקרב לבניה, לאשתתפא בהדיה, ולמעבד ביה סחורתא, וכ"ש למחך עמיה באורחא, דהא לית ביה מהימנותא (שכך שנינו: כל מי שלא משתדל בתורה אסור להתקרב אליו, להשתתף איתו, ולעשות עימו סחורה, וכ"ש שאסור לילך עימו בדרך, שהרי אין בו אמונה).

מסכת עבודה זרה דף כז עמוד ב

לא ישא ויתן אדם עם המינין, ואין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה;

מסכתות קטנות מסכת כלה רבתי פרק ו הלכה ד

תנו רבנן, כינוס לצדיקים, הנאה להם והנאה לעולם; פיזור לצדיקים, רעה להם ורעה לעולם; כינוס לרשעים, רעה להם ורעה לעולם; פיזור לרשעים, הנאה להם והנאה לעולם;

לסיכום

כעת מובן שקדימת ישראל לתורה, איננו בפרטים אלא בעצם מציאות הופעת עם כזה בעולם שיגלם את שכינתו¹⁴. מציאות זו עיקרה מהות רוחנית, אלא שצריך ציבור אנשים, עם, שיגלם אותה בעולם.

קדימת ישראל לתורה, איננה מכוונת כלפי יהודים פרטיים, אלא לנשמה רוחנית שאמנם משכנה בגופים אלו. עצם הופעתה של אותה הנשמה הרוחנית קודם לפרטי ציווי התורה, אך אין כל פרט ופרט קודם. והראיה הברורה, שמחלל שבת יסקל, ולא יוכל לטעון שהוא קודם לתורה וכו'.

שיטת ההלכה

להלכה פסקה הגמרא שאנו דורשים "אך" ו"רק" למעט, ועל כן אין שומעים למלך ולכח הלאומי, נגד דברי התורה¹⁵:

מסכת סנהדרין מט ע"א

והשיב ה' את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים טובים ממנו. "טובים" - שהיו דורשין אכין ורקין והוא לא דרש. "צדיקים" - שהן בפה ולא עשו, והוא באיגרת עשה. (רש"י - והרג אוריה במצותו של דוד).

רמב"ם הלכות מלכים פרק ג הלכה ט

המבטל גזרת המלך בשביל שנתעסק במצות, אפילו במצוה קלה - הרי זה פטור¹⁶, דברי הרב ודברי העבד דברי הרב קודמין.

מעשה בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל שהכישו נחש, ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו, ולא הניחו ר' ישמעאל, וא"ל: ר' ישמעאל אחי, הנח לו וארפא ממנו, ואני אביא מקרא מן התורה שהוא מותר, ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו ומת.

קרא עליו ר' ישמעאל: אשריך בן דמא, שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה, ולא עברת על דברי חביריך, שהיו אומרים: +קהלת י+ ופזרץ גדר ישכנו נחש!

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק טז ד"ה ואל תתחבר

ואל תתחבר לרשע, שכל מי שהוא מתחבר לרשע סופו לשאת ממנו דבר מועט שנאמר: ואלו דברי יגונב ותקח אזני שמץ מנהו (איוב ד' י"ב).

שכל טוב שמות יז ד"ה חסדי ה'

וכן ביהונדב בן שמעה אחי דוד, בתחלה היו קוראין אותו יהונדב, ולאחר שנתחבר לאמנון לייעצו על אותו מעשה, מנעו ממנו אות אחת, והיו קוראין אותו יונדב. מיכן אמרו: אל יתחבר אדם לרשע אפילו לקרבו לתורה.

14 שמות פרק לד פסוק א

וַיֹּאמֶר יְדִוּד אֶל מֹשֶׁה פֶּסֶל לָךְ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים כְּרָאשֵׁימֵי וְכִתְבֵתֵי עַל הַלַּחַת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלַּחַת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבְחֵת:

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת עקב סימן יא

אשר שִׁבְחֵת, רבי עקיבא ורבי ישמעאל חד אמר טול מידי הילך משה אשר שברת, ואחד מהם אומר יפה עשה מלה"ד למלך שקדש אשה אמר לה לאחר זמן אני משלח לך כתובתך ביד שושבין, שלח המלך אחר זמן עד שהוא הולך מצא אותה שקלקלה עם אחר, מה עשה אותו שושבין קרע אותה כתובה אמר מוטב שידון אותה כפנויה ולא כאשת איש. כך הקדוש ב"ה קדש את ישראל שנאמר (שמות יט) וקדשתם היום ומחר בא משה ליתן להם את התורה ומצאן שעשו אותו המעשה. מה עשה? שבר את הלוחות שנאמר וארא והנה חטאתם לה' א-להיכם ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם.

¹⁵ וכן נראה דייק רש"י מדברי הגמרא הנ"ל בענין אחיה השילוני, שחתימתו של אחיה השילוני היתה טעות בהלכה, כיון שאסור לחתום על הצהרה כזו:

רש"י מסכת סנהדרין דף קא עמוד ב

ואף אחיה השילוני טעה בדבר - דסבר לנסויינהו אתי, וחתם באותו מעשה. שנאמר ויאמר ה' אל יהוא וגוי לעשות הישר וכתוב ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' - ואמרינן מאי גרמא ליה? ואמר רבא: חותמו של אחיה השילוני ראה, וטעה - מכלל דהוא טעה.

¹⁶ לא כתב שאין שומעים לו, שעקרונות יכול לעסוק במצווה בזמן אחר, אלא שלדון אדם מדין אי נאמנות למלך, בגלל שבאותו זמן ביטא נאמנות למלכו של עולם - אי אפשר. אך מעיקר הדין היה צריך לדחות את המצווה לזמן אחר. אך אם מצווה המלך ממש נגד דברי תורה - בזה אין שומעים לו לכתחילה.

דברי הראי"ה ב"אפיקים בנגב"

כעין האמור, מצינו תנא דמסייע בדברי הרב קוק זצ"ל¹⁸, ("אוצרות הראי"ה" ח"ב, "אפיקים בנגב"). הדברים ראויים לראותם באריכות במקורם, כאן נביא תקציר מהדברים:

הראי"ה קוק זצ"ל

(עתידה הלאומיות החילונית, להצמיח צאצאים המתכחשים אליה)

...לאומיות כזאת בישראל, שמצד עצמה יכולה היא להיות גם כפרנית וערומה מכל דת ותורת חיים, תוכל להצמיח פירות כאלה שלא נוכל לשמוח ולהתפאר בהם, גם לא נוכל להיות כלל בטוחים שנוכל לאמר עליהם "שלנו הם". עלול וקרוב מאד הדבר שהבנים של אותם האבות שהם מתפארים הרבה בלאומיות כזאת, שאין עמה כי אם שמה הריק בלבד, אותם הבנים צעד אחד יצעדו, צעד יותר קרוב אל העולם הגדול והרחב, שאולי עוד רוח טוב יחלוף גם עליו וישא להם ג"כ פנים מסבירות, ועונות ראשונים של אבותינו הלאומיים לא יזכור לו עוד. חוששני שלא ימצאו עצמם בנים כאלה הלאה הלאה מגבול ישראל. מתירא אני שלא יעזבו את העדר בבוז וגועל נפש, ואולי עוד יסקלו באבנים ויעפרו בעפר על אותה הלאומיות הזרה לרוחם...

(האחוה הלאומית היא רק במי שעמד במצות)

ע"כ אנחנו חייבים למהר ולתקן את היסוד השרשי למען נהיה נשמרים מתוצאות מרות כמו אלה... האחוה הלאומית היא ג"כ מוגדרת, כפי צרכי השמירה שבה לקיום האומה, להצלתה מפגעים רעים, ולשמירת צביונה – הוי אחים הדמעות תחנקנה את הגרון, אבל להתאפק אין אנו רשאים, ואנו חייבים להודיע לכם את האמת הערומה, כי אותה השמירה הלאומית הגנוזה בעמקי תורה בלבן של ישראל, היא מתיחסת לפורקי עולה של תורה ביד רמה, לבוזי קדש וכופרים בקדושת התורה והמצות וערכם הקיים, בשלילה גמורה ביחש האחוה הלאומית. היא מחייבת אותנו שלא להכנס במחיצתה. ואנו חלילה לנו לעזוב את חוקי השמירה הכללית האיתנים בשביל פתוי דברים ונימוסים בדויים. אך חלום דימוני הוא, אם אותם שקורעים מעליהם את מעיל הדת וכופרים בתורה חושבים עצמם בתור בני ישראל שהם עומדים בחוג עמם, ושיש לעם בכלל עמם יחס לאומי, אחוה לאומית וגעגועים לאומיים, גם בעמדם על נקודת מצבם ביחש לשלילת הדת. לא ולא!... הם, שומרי התורה והמצות, הם אינם מכירים ולא יוכלו להכיר שום אחוה לאומית עם אותם שנערו חצנם משמעתה של האומה המקור חיה. ולא יועיל חיבור הגזע והמולדת...
...רגש "הדת והתורה" מורה בחזקה ופועל בזרוע כחו להוציא מכלל האחוה הלאומית את כל הכופרים ופורקי עולה של תורה ואמונה בתור שיטה רשומה ודרך כבושה.

(לא להתפתות למי שמשטשטש אמת זו)

אל נא תכשלו באיזה דברי חנופה של אנשים מרופפים משומרי תורה שלא יגלו לכם את היסוד המר הזה, ועוד יעפילו לשית בחלקות להביע דברים שהם סותרים אותו. הוי! כמה שנוא השקר, כמה מכשיל ומתעה הוא. אוי לנו, אם חלילה ע"פ הרכבה מוטעת כזאת, הרכבה של שני כוחות מתנגדים כאלה, מתנגדים עד נפש, תבנה בנו האומה את צביונה.

(תוצאות ההתנגשות בין הלאומיות החילונית לממשיכי דרכה של תורה)

הוי עטי תפול מידי, בהעבירי נגד עיני מה יוכל להיות תולדות של מצב מר ונמהר כזה... באופן כזה לא יוכל להיות שלום בעצמותינו מבית בשום אופן. כל אח מרעהו ישמר, והשנאה שנאת אחים הקשה, עם

¹⁷ **אם אי השמיעה למלך הוא דוקא בדבר שיש בו איסור ממש, או גם בדבר שאין רוח התורה נוחה הימנו:**

אגב משמע שלא רק בדבר שהוא גדר איסור הלכתי, אין שומעים למלך, אלא גם בדבר שאין רוח התורה נוח הימנו – אין שומעים למלך. והראיה לכך, שאומרת הגמרא שהריגת אוריה החיתי לא היתה רואיה להתבצע על ידי יואב והיה עליו לסרב, וזאת אע"פ שאוריה החיתי "מורד במלכות היה":

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נו עמוד א

וימורד במלכות הוה, דאמר ליה + שמואל ב' יא + ואדני יואב ועבדי אדני על פני השדה חנים.

אמנם אומרת שם הגמ' שחטא דוד במה שלא דנו דין סנהדרין, ועיי"ש בתוס'. אך עיין רמב"ם רוצח ושמירת הנפש פ"ב ה"ד, סנהדרין פ"ד ה"ב, וכן הוא בהלכות מלכים פ"ג. ומשמע שהריגה ע"י מלך היא מדין תקנת העולם, ואפילו שלא כדיני תורה, כגון הריגת רבים והשאתם תלויים וכו'. והוא צורך תיקון העולם. ואפשר שיסביר הרמב"ם את דברי הגמ' שהם מצד שכך עדיף לדונו בסנהדרין, ובפרט שרצה דוד את אשתו של אוריה, אך אין דין הסנהדרין חובה על המלך.

¹⁸ את דבריו המאירים של הרב זצ"ל, הבאנו מצד סיוע בלבד. לא התכוונו כאן לפתוח בדיון מה היתה שיטתו, ואם חזר בו וכו'.

היכולת הלאומית תהפך חלילה לנחל אש בוערה שהתחלתה מלחמת שערים ונחלי דמים וסופה היא בקשת אלופים זרים בכלימת עבדות נוראה...

(הדרך היחידה להנצל ממלחמת אחים)

כל התלאה הזאת היא נכונה חלילה באופן המוצלח של הציונות היבשה, כל זמן שלא נאבה להכיר את האמת הגדולה כי "על כלי אין א-להי בקרבי מצאונזי הרעות האלה"... כל אלה הן תוצאות מרות ומוכרחות לצאת, כל זמן שלא החזרנו את העטרה ליושנה, כל זמן שלא העמדנו את היסוד הלאומי על הבסיס של תורתנו והקמתה... באחת הננו יכולים להנצל מעסק הרע הזה, רק בכתבנו על דגל הציונות כלה, את שם ה' א-להי ישראל והתשובה לתורתו אז מאיילה תתברר תתרומם ותתעלה – אז יסורו כל המכשולים, כל הפגעים הרעים...

הוי אמת טהורה ובהירה זורחת כאור החמה, והעינים עצומות סגורות בחזקה, גם הפוכות לאחור לבל תחזינה, לבל ייכנס בם שביב אורה.

אשר עשה אהרן

יש שטענו שלטובת התורה וההולכים בדרכיה, עדיף שיבצעו הם, יראי ה', את הפקודות הנוגדות את התורה, כיון שממילא ישנם אחרים שיכולים לבצעם, ועדיף שיעשו זאת הם ברגישות ובהבנה הראויה, מאשר שיעשו זאת אחרים בגסות.

ראשית, יש לומר שאילו כל מי שטען זאת היה מסרב לגרש – אפשר ומסתבר שאי אפשר היה להוציא גירוש זה לפועל. אך מעבר לזה, יש לדעת שברמה העקרונית, אין זו דרכה של תורה:

עשה רצונו כרצונו

דברים פרקים יב-יג

לֹא תַעֲשֶׂה כִּן לַה' אֱ-לֹהֶיךָ כִּי כָל תּוֹעֲבֹת יִקְנֹךְ אֲשֶׁר שָׂנֵא עֲשׂוּ לֹא-לֵהֳיֵהֶם כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֹא-לֵהֳיֵהֶם: אֶת כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא תִסְף עָלֶיךָ וְלֹא תִגְדַּע מִמֶּנּוּ.

התורה מתארת את דרכם של עובדי עבודה זרה, אשר עבודתם את א-להיהם אינה מתחילה מהבורא המצווה אותם, אלא היא כפי שחושק וממציא ליבם. עבודה כזו אינה רצון ה', והתורה מתארת בצורה חריפה לאן מגיעים בדרך זו – להקרבת הבנים למולך!

ציווי התורה לעם ישראל הוא: "אֶת כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת..." – אין די במה שהמגמה הכללית היא לצורך רצון ומצוות ה', אלא יש להקפיד שגם המעשה הפרטי הוא מצוה ורצון ה', יש לעשות 'אותו' – כפי שהוא, ואפילו אם נראה שיצא מזה חורבן – "בהדי כבשי דרחמנא למה לך" – אין לנו לעשות את חשבונותיו של הקב"ה.

טעותו של אהרן

דוגמא למי שטעה בזה הוא אהרן:

מסכת סנהדרין דף ז ע"א

דאמר רבי תנחום בר חנילאי: לא נאמר מקרא זה (של "וּבְצִעַ בְּרַךְ נִיאֶף ה'") אלא כנגד מעשה העגל (רש"י: "שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו, והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל". ורוצה לומר שעליו אמר הפסוק שאין לברכו על פשרה זו שעשה), שנאמר: "וַיֵּרָא אֶהָרֶן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לַפְּנֵי" (שמות לב) - מה ראה? אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: ראה חור שזבוח לפניו, אמר: אי לא שמענא להו - השתא עבדו לי כדעבדו בחור (אם לא אשמע להם, יהרגו אותי עכשיו כשם שהרגו את חור), ומיקיים בי (ויקיימו בי את העבירה החמורה): "אִם יִהְיֶה בְּמִקְדָּשׁ ה' כֶּהֵן וְנָבִיא" (איכה ב), ולא הויא להו תקנתא לעולם (ולא תהיה להם תקנה לעולם). מוטב דליעבדו לעגל, אפשר הויא להו תקנתא בתשובה (כבר עדיף שיחטאו בעגל, שאז אולי תהיה להם תקנה ע"י תשובה).

אהרן חשב לעשות את חשבונותיו של הקב"ה, ולהשתתף מעט בחטא העגל, על מנת שלא יבצעו הם חטא חמור יותר – רציחתו של אהרן שהוא 'כהן ונביא'.

אעפ"כ מאשים הכתוב את אהרן בעשיית העגל: "וַיִּזְרָא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרַע הוּא כִּי פָרַע הוּא אֶהְרֹן לְשִׁמְצָה בְּקִמְיֹהֶם" (שמות לב, כח), ולא זו בלבד אלא אף הקפיד עליו הכתוב (דברים ט, ט): "וַבְּאַהֲרֹן הִתְאַפָּף ה' מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ וְאֶתְפַּלֵּל גַּם בְּעַד אֶהְרֹן בְּעֵת הַהוּא"¹⁹.

חשבונותיו של חזקיהו

על דרך האמור באהרן, כן מצינו בחזקיהו, שחשב לעשות חשבונות משלו, לטובת הקב"ה:

מסכת ברכות דף י ע"א

"בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו. כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו'" (ישעיהו לח). מאי (מה הפירוש של) "כי מת אתה ולא תחיה" - מת אתה - בעולם הזה, ולא תחיה - לעולם הבא. אמר ליה: מאי כולי האי? (אמר לו חזקיהו לישעיה: על מה הכעס הזה) אמר ליה (ישעיהו): משום דלא עסקת בפריה ורביה. אמר ליה (חזקיהו): משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו (מה שלא עסקתי בפריה ורביה הוא משום שראיתי ברוח הקודש שיצאו ממני בנינים שאינם טובים). אמר ליה (ישעיהו): בהדי כבשי דרחמנא למה לך (בסתרי הקב"ה למה לך)? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא - לעביד (אתה צריך לעשות מה שצוית, והקב"ה יעשה הטוב בעיניו).

הרי שאין לנו לעשות את חשבונותיו של הקב"ה, אלא אנו נדבוק באשר צונו, ולא נשתתף בעבירה, והקב"ה יעשה הטוב בעיניו.

ובנידון דידן, מי לנו גדולים מאבנר ועמשא, שסירבו לפקודתו של שאול המלך, על אף האיום הברור שהיה בכך על ציבות שלטונו של ראשון המלכים.

הסתכלות רחבה

מעבר לכל האמור, אין די בהסתכלות הקטנה של 'אסור' ו'מותר', יש להסתכל על מגמות, ומתוכם להשליך על חיי המעשה. גם לו היה הדבר מותר הלכתית, יש להתבונן איזו מגמה הוא משרת.

סעודתו של אחשורוש

אחשורוש, המתין וחישב שעבר ח"ו קץ הגאולה אותה הבטיח הקב"ה לישראל, ולא נגאלו:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יא עמוד ב

+אסתר א' + בימים ההם כשבת המלך, וכתוב בתריה בשנת שלוש למלכו. אמר רבא: מאי כשבת - לאחר שנתיישבה דעתו. אמר: בלשצר חשב וטעה, אנא חשיבנא ולא טעינא. מאי היא? דכתיב +ירמיהו כ"ט+ כי לפי מלאכת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם, וכתוב +דניאל ט"ו+ למלאות לחרבות ירושלים שבעים שנה.

והנה אחר שראה שלא נגאלו, רצה שתחזור המלכות לעולם, שאצלה היתה מלכתחילה, וכמאמר חז"ל:

ילקוט שמעוני אסתר רמז תתרמה

בימים ההם כשבת וגו'

זה שאמר הכתוב והוא מהשנא עדניא וזמניא וגו' מתחלת ברייתו של עולם היו הבכורות מקריבים והם היו נוטלים הגדולה, וכן אתה מוצא כשהרג קין את הבל נתנה לשת שנאמר כי שת לי א-להים זרע אחר תחת הבל, ושת נתן הגדולה לאנוש, ואנוש לקינן עד נח, ונח לשם, ושם היו לו שמנה בנינים ולא נתן

¹⁹ וכך כתב האר"י הקדוש:

שער הגלגולים הקדמה לג

ונחזור בענין אהרן, כי הוא הרן בן אחי אברם. והרן בא לתקן חטא אדה"ר שעבד ע"ז, ולא די שלא תקן, אלא שגם עתה לא האמין בה' אלא עד שיצא אברהם מכבשן האש, כמו שאמרו ז"ל. ולכן נשרף הרן באור כשדים. ואח"כ נתגלגל באהרן לתקן חטא הנוכר, ואדרבא חטא העגל, והוצרך ליהרג. והיה מן הראוי לו שימסור עצמו להריגה, כשקמו עליו הערב רב ואמרו לו: קום עשה לנו א-להים. והוא טעה, כי חשב שהיה מספיק במה שהרגו את חור, שגם הוא משרש הבל כנוכר. וזה סוד: ויבן מזבח לפניו, וארז"ל ויבן מזבח - מן הזבוח לפניו, שהוא חור. ולכן נמנע, ולא מסר עצמו להריגה, וחטא בזה, ולא נתקן חטא זה, עד אוריה הכהן.

הרי שחשבונות שמים מורכבים הם ביותר, ועל כן אל לנו "לעזור לה" בעשיית חשבונות הכדאיות בשבילו.

הגדולה אלא לארפכשד שאברהם יוצא ממנו, ואברהם ליצחק, ויצחק ליעקב, ויעקב ליהודה ויהודה לפרץ עד שמגיע לצדקיהו, כיון שגלה צדקיהו נטלו נבוכדנאצר ממנו. אמר הקב"ה כל ימים שהיתה מלכות ביד בני הייתי מתגלגל עמהם זה עומד רשע וזה עומד צדיק זה לוח וזה פורע עכשיו שנטלה מלכות מבני תחזור המלכות לבית אביה לעולם, עולם היה בכורו של שם ובשביל ישראל נתנה מלכות לארפכשד שהם מבני בניו, ועתה תחזור המלכות לעולם, שנאמר: כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה, ואין שושן אלא עולם שנאמר ואני בשושן הבירה אשר בעולם המדינה.

על כן נתייעץ לחזק את מלכותו בשמחה גדולה על שיקוע ישראל בגלות. לשם כך עשה שמחה גדולה בה היה בכוננתו לבזות את קדשות ישראל:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יב עמוד א

בה'ארתו את עשר' כבוד מלכותו אמר רבי יוסי בר חנינא: מלמד שלבש בגדי כהונה: כתיב הכא +אסתר א'+ יקר תפארת גדולתו וכתוב התם +שמות כ"ח+ לכבוד ולתפארת. ...והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים - משונים מיבעי ליה (היה צריך לומר "משונים", ולא "שונים")! אמר רבא: יצתה בת קול ואמרה להם: ראשונים כלו מפני כלים ואתם שונים בהם (היינו שבלשצר וחבורתו כלו מן העולם על שהשתמש בכלי בית המקדש, ואילו אחשורוש שנה בחטא, וגם הוא הוציא את כלי המקדש בסעודה)?!

שיא הבזיון היה שישראל ישתתפו בסעודה, ובכך יחזקו ויסכימו לשיקועם בגלות. על כן הקפיד שתהיה הסעודה ללא שום איסור הלכתי מוגדר²⁰:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יב עמוד א

לעשות כרצון איש ואיש, אמר רבא: לעשות כרצון מרדכי והמן, מרדכי - דכתיב איש יהודי, המן - איש צר ואויב.

מרדכי הצדיק, אסר על בני דורו להשתתף בסעודתו של אחשורוש, כיון שכל מהות הסעודה היתה שמחה על שיקועם של ישראל בגלות. כמוכן, טענו כנגדו שהסעודה בהכשר מהודר, לפי כל דרישות ההלכה – אבל טענתם היתה שהתעלמו מרוח הדברים. אדם שהיו מגישים לפניו מאכל המורכב מגיליטין שהוכן מעצמותיהם של יהודים שהומתו בשואה, אפילו אם סובר הוא כדעת המתירים גיליטין (מעצמות בעלי חיים שאינם כשרים), מטעם שדבר זה השתנה מצורתו הראשונה – האם היה עולה על דעת יהודי כל שהוא לאוכלו?!

מגמת הארועים

להבדיל, גם בנידון דידן, יש להתבונן מהי מגמת הארועים, ולא רק להתפלפל בגדרים הלכתיים. אנו עדים לרדיפה עקבית של ציבור מסויים. אם פעם היה צריך להביא דוגמאות לכך, הרי שכיום לצערנו נראה שהדוגמאות מיותרות...

רק כלאחר יד נזכיר את הגירוש מגוש קטיף. וכי יש בזה איזשהו הגיון מדיני? בטחוני? דמוגרפי? ואם נתבונן מסביב נשאל: מדוע רוצים לפנות את המתיישבים בצורה כ"כ מבזוה? נוסף לזה את סגירת ערוץ 7 בצורה מחפירה, תקציבי הישיבות, קצבאות הילדים, הפגיעה במורים, שילוב בנות ביחידות קרביות, דיבורים על פיזור חיילי ההסדר, סגירת משרד הדתות, פירור המועצות הדתיות, ההקפאה, מירור חיי המתיישבים ועוד – כל אלו יחד, מצביעים על מגמה ברורה ביותר, המכוונת בעיקר כלפי ציבור מסויים.

מדוע רודפים ציבור זה? כי בשקט בשקט, מתחת פני השטח, מתחוללת מלחמה סוערת ביותר על צביון המדינה – מדינה יהודית או מדינה ככל העמים. היעלה על הדעת לשמש כלי שרת ביד הנלחמים נגד הצביון היהודי של עם ישראל?

חיפש עימות או עקיפתו

לאחר שהבנו את איסור ביצוע פקודה הנוגדת דברי תורה, ואת הצורך בהסתכלות על המעשה הפרטי מתוך הבחנה במגמה הכללית, כעת יש לנו לעיין האם יש ללכת "ראש בראש" נגד הנלחמים בקדושה, ולהכריז בגאון ובהתרסה מיהו הריבון עלינו;

²⁰ המלכות נקשרת במספר שבע. על כן, התחכם אחשורוש במספר זה, ח"ו, להעביר את המלוכה אל הטומאה. אחר שישב אחשורוש על כסא מלכותו שישה חצאי שנים (שלוש שנים), עשתה משתה בחצי השנה השביעית. בסוף החצי שנה השביעית, עשה לעיר המלוכה משתה שבעת ימים. ביום השביעי של שבעת ימי המשתה שלח שבעה סריסים להביא את המלכה בכתר מלכות. לכן היה חשוב מאד לאחשורוש שושתי תבוא, ושישראל יהיו שם, להודות על עוצמת מלכות הטומאה, ח"ו.

או שמא אין לחפש התנגשויות. כמובן שביצוע העבירה אסורה ויש לנהוג ככל דקדוקי המצוה, אך מכל מקום ברגע הסכנה יש להתחבא ולא להגיע לעימות מיותר ומסוכן.

אלישע בעל כנפיים

ההסתפקות הנ"ל, אמיתית היא, ועל כן קדמו רבותינו לדון בה:

מסכת שבת דף קל ע"א

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה בשעת גזרת המלכות, כגון עבודת כוכבים ומילה - עדיין היא מוחזקת בידם, וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמן עליה למיתה בשעת גזרת המלכות, כגון תפילין - עדיין היא מרופה בידם.

(והיכן מצינו התפילין שלא מסרו נפשם עליהם)... שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל, שכל המניח תפילין על ראשו - יקרו את מוחו. והיה אלישע מניח תפילין ויצא לשוק. וראהו קסדור (פקח של המלך) אחד, רץ (אלישע) מלפניו ורץ (הקסדור) אחריו. כיון שהגיע אצלו - נטלן (אלישע) מראשו ואחזן בידו. אמר ליה (הקסדור): מה בידך? - אמר לו: כנפי יונה. פשט את ידו ונמצאו בה כנפי יונה.

הגמ' אומרת שבמצות תפילין לא מסרו ישראל נפשם עליה בשעת השמד. כראיה לדבר, מביאה הגמ' את הסיפור עם 'אלישע בעל כנפיים'. הראשונים נחלקו בהסבר הגמ', כיצד עולה מסיפור זה שלא מסרו ישראל נפשם על מצוה זו.

מחלוקת הראשונים

רש"י

ושמעין מינה (ולמדים מכאן) דלא מסרו עליה אלא אלישע לבדו.

תוספות

אמר ליה כנפי יונה - הרי שלא מסר (אלישע את) עצמו לומר תפילין הן...

לדעת רש"י: משמע מהסיפור שרק אלישע יצא לשוק עם תפילין, ואם כן, שאר הציבור שינו ממנהגם ללכת כל היום בתפילין, ובכך נמנעו מלמסור נפשם על המצוה בשעת השמד. לדעת התוספות: דיוק הגמ' על אי-מסירות הנפש, הוא מכך שכאשר תפס הקסדור את אלישע, הכחיש אלישע שתפילין בידו, וטען שהם כנפי יונה.

הרי שישנה מחלוקת ראשונים בדילמה הנ"ל: לדעת רש"י - טוב עשה אלישע שהסתיר את התפילין ברגע הסכנה. ואילו לדעת התוספות - היה עליו להתריס ולומר שתפילין בידו.

הסברות מאחורי המחלוקת

ביסוד השיטות נראה, שלדעת רש"י, מה שאדם צריך למסור עצמו להריגה בשעת השמד, אין זה משום שמגמתנו מלחמה. מסירות הנפש היא מתוך שיקול פרקטי רחב אופקים של הצבת גבולות ברורים, על מנת שהדת לא תקרוס. אנחנו מתעקשים פסיבית, מגנתית. אנחנו לא נזוז מדרכנו²¹.

נראה שזוית ההסתכלות של רש"י על שעת השמד היא כעל מאורע ממאורעות העולם, ולדעתו המגמה היא לשרוד תקופה חולפת זו. ודאי רש"י מכיר בכך ששעת השמד היא דין שמים, אלא שסובר שאינו דוקא חלק ממהלך אלוקי רחב, אלא שעת רוגו של התעוררות דין, וכיון שתחלוף השעה - יעבור הדין²².

²¹ וע"ד מה שפסק הרמ"א:

שולחן ערוך יורה דעה סימן קנז

הגה: ודוקא אם רוצים להעבירו במצות לא תעשה, אבל אם גזרו גזרה שלא לקיים מצות עשה, אין צריך לקיימו ושיהרג (ר"ן פרק במה טומנין ונ"י פרק סורר ומורה).

²² ישנם גזרות שהם צורך בנין העולם, אך ישנן גזרות שהם התגברות הרתחא ומידת הדין, ואם תחלוף השעה בשלום - יתבטלו. וכפי שמצינו בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף כח עמוד א

רבי אלעזר הוה קאכיל תרומה, איתחזי ליה. אמר ליה: תרומה קא אכילנא, ולא קודש איקרי? חלפא ליה שעתא.

רב ששת איתחזי ליה בשוקא, אמר ליה: בשוקא כבהמה? איתא לגבי ביתא. רב אשי איתחזי ליה בשוקא, אמר ליה: איתרח לי תלתין יומין, ואהדרי לתלמודאי. דאמריתו: אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. ביום תלתין אתא, אמר ליה: מאי כולי האי? - קא דחקא רגליה דבר נתן, ואין מלכות נוגעת בחבירתה אפילו כמלא נימא.

לעומת זאת, לדעת התוספות, יש להסתכל מזווית שונה. 'שעת השמד' היא גזרה שנשלחה משמים. לכאורה, מטרת גזרה זו היא לברר ולחדד אצלנו נקודות שהיו חלשות, ולברר את ריבונות ה' עלינו. כיון שכך הוא, יש להתמקד בבירור זה, יש למסור את הנפש על גודל המצוה ובכך להפנימה בקרבנו ובקרב הציבור, יש להכריז בגאון מיהו הריבון עלינו. על כן, אין לעקוף את העימות כלל²³. אין זה מאורע חולף, אלא שלב משלבי בנין העולם, שלב שלא יחלוף עד שיתברר ויבנה²⁴ - "כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה בשעת גזרת המלכות...עדיין היא מוחזקת בידם".

שתי השיטות אמת

בנקודה זו העירו לי, שרש"י ותוס' מדברים על שני מישורים שונים. ההתוס' מדברים במישור של הדרישה מגדולי הדור (אלישע בעל כנפים), ואילו רש"י מדבר במישור הדרישה מהציבור. וא"כ שמא אפשר להרכיב משתי השיטות, שיטה אחת: גדולי הדור, יש להם לשאת על גבם, בעוז ובגאון, את מהלך הבירור ואף לצעוד להתנגשות. ואילו מפשוטי העם, הדרישה היא שככלל לא ישנו את מנהגם, אך ברגע של סכנה ספציפית יכולים הם להתחבא²⁵.

ובאמת מצינו הנהגות שונות בין גדולי הדור לבין הציבור, אם בסיפור הנ"ל של גזרת התפילין, שמצא אלישע לנכון לצאת בריש גלי כשתפילין בראשו, ואם במקורות דלהלן:

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יח עמוד א

תנו רבנן: כשחלה רבי יוסי בן קיסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו. אמר לו: חנינא אחי, (אחי) אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכה? שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו, והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו, ועדיין היא קיימת, ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה [ומקהיל קהלות ברבים] וספר מונח לך בחיקך! אמר לו: מן השמים ירחמו.

בראשית רבה (וילנא) פרשה פב ד"ה ח ויהי בהקשות

שני תלמידים משל ר' יהושע שינו עטיפתן בשעת השמד, פגע בהם סרדיוט אחד אמר להם אם אתם בניה של תורה תנו נפשכם עליה, ואם אין אתם בניה למה אתם נהרגים עליה, אמרו לו בניה אנו ועליה אנו נהרגים אלא שאין דרכו של אדם לאבד את עצמו לדעת.

הרי מצאנו שינוי בין רבי חנינא בן תרדיון שיצא נגד הגזירה ביד רמה, לבין תלמידיו של רבי יהושע, שאף שלא שינו מהדת, מכל מקום החביאו עצמם בהתחזותם לנכרים.

לסיכום

נמצא שמי שרב חילו לשאת את הבירור על גבו במסירות נפש, צריך לחפש את נקודת החיכוך ולהכריז בקול גדול על היות דבר ה' למעלה מכל פקודה אחרת. אך להמון העם אין אנו מורים כן. אמנם יתעקשו ובכל מקרה לא יקיימו פקודה הנוגדת את התורה, אך מכל מקום אין אנו דורשים להכריז את הדברים בריש גלי, אם אינם יכולים לעמוד בתוצאות.

מה לעשות?

אחר שהבנו מהי המגמה בפנינו הגוש, אחר שזיהינו את האויב, יש לשאול מה אפשר לעשות על מנת לנצח במלחמה זו?

²³ הרי שגזירה שהיא מצד התגברות קטרוג מידת הדין ניתן על פי זה נראה להסביר את האמור במדרש:

שמות רבה (וילנא) פרשה א

ותחליין את הילדים,

וכי מאחר שלא עשו כאשר דבר אליהן אין אנו יודעין שקיימו את הילדים, למה הוצרך הכתוב לומר ותחליין את הילדים? (אלא) יש קילוס בתוך קילוס, לא דיין שלא קיימו את דבריו אלא עוד הוסיפו לעשות עמהם טובות. יש מהם שהיו עניות והולכות המילדות ומגבות מים ומזון מבתיהם של עשירות ובאות ונותנות לעניות, והן מחיות את בניהן, הוא שכתוב ותחליין את הילדים.

הרי שהבינו המילדות, שאם התעוררו הקליפות נגד ילודת ילדי ישראל, לא רק שאין לשמוע להם בזה, אלא שאדרבה, זהו הדבר בו יש להתחזק, ולכן לא רק שלא שמעו לפרעה להמית את הילדים, אלא עוד הוסיפו להחיות אותם במה שאפשר.

²⁴ במחלוקת רש"י ותוס', נוטים הראשונים והשו"ע לפסוק כתוס'.

²⁵ אמנם שמא רש"י עצמו היה חולק על תוס', שאל"כ מן הסתם היה מעיר גם על אלישע שלא מסר עצמו.

מכיון שהמלחמה היא תרבותית, יש להשיב במלחמה תרבותית. תחילה יש להתנתק מהתרבות החילונית: לא לצרוך את התקשורת החילונית, גם לא את ספרותה. מאה השירים הראשונים שלהם אינם השירים הראשונים שלי ובעזה"י גם לא של ילדי. אח"כ יש להפיץ יהדות בכל מקום, לזעוק את יהדותנו להרים ראש: אין ציבור אידאליסטי, אכפתי, אמיתי ותורם כמו הציבור שלנו. איננו מתביישים בזה, אדרבה אנו גאים בכך, לשם שמים. הסעת טרמפיסט חילוני איתך ברכב – דבר איתו על דברים קיומיים, על עבודת ה'. אל תבזבז נסיעה זו לבטלה – אתה בשדה הקרב, אל תתרפה. הגעת למקום העבודה, תתפלל מנחה לעין כל, האתה צריך להתבייש בתפילה – מי שאינו מתפלל לה', הוא שצריך להתבייש! יש לך אפשרות לתת קידום בעבודה – תן אותו לאדם יר"ש (אפילו אם הוא פחות מוכשר. הלכה מפורשת ברמב"ם מלכים פ"א ה"ז). חזרת הביתה, החברה מפטפטים בין מנחה לערבית – חבל על ביטול הזמן של כולם, הכן דבר תורה מראש, בקש רשות מהגבאי וקום דרוש בפני הציבור, חזק אותם, תן להם ממה שיש לך, ומחר יתן מישהו אחר לציבור ממה שיש לו. אין כאן מקום לגאווה, או לצניעות מזוייפת.

קיצורו של דבר, על כל אחד ואחד צריך להרגיש נושא הדגל, וראש החץ בתחומו, להאיר ולהפיץ את האידאל של עבודת ה'. אם כך נעשה, נראה עצמינו שלוחים לדבר מצוה, בעזה"י, לא נדע דבר רע, ואור הקדושה יאיר ביתר שאת וביתר עוז. ומעז יצא מתוק.